Arkeoloji ve Sanat

ISSN: 1300-4514
Web

Editör: M. Nezih Başgelen

Yayın Formatı: Basılı

Yayına Başladığı Yıl: 1978

Yıllık Yayın Sayısı: 3

Yayın Yapması Gereken Aylar: Nisan, Ağustos, Aralık

Konu Alanları: Arkeoloji

Yayıncı: M. Nezih Başgelen

Yayın Dili: Fransızca, Türkçe, İngilizce, Almanca

Dizinlendiği Yıllar: 2008 - 2022 (Sosyal)

Konu Kategorisi: Sosyal > Sosyal

Makale Sayısı	Atıf Sayısı	Kendine Atıf Sayısı	Atıf Alan Makale Sayısı	Atıf Ortalaması	Kendine Atıf Oranı
586	245	65	136	0,42	%0,27

Makale & Atıf Sayısı

"Grafik Verisi" ©2022 - TR Dizin

Makale Türleri

"Grafik Verisi" ©2022 - TR Dizin

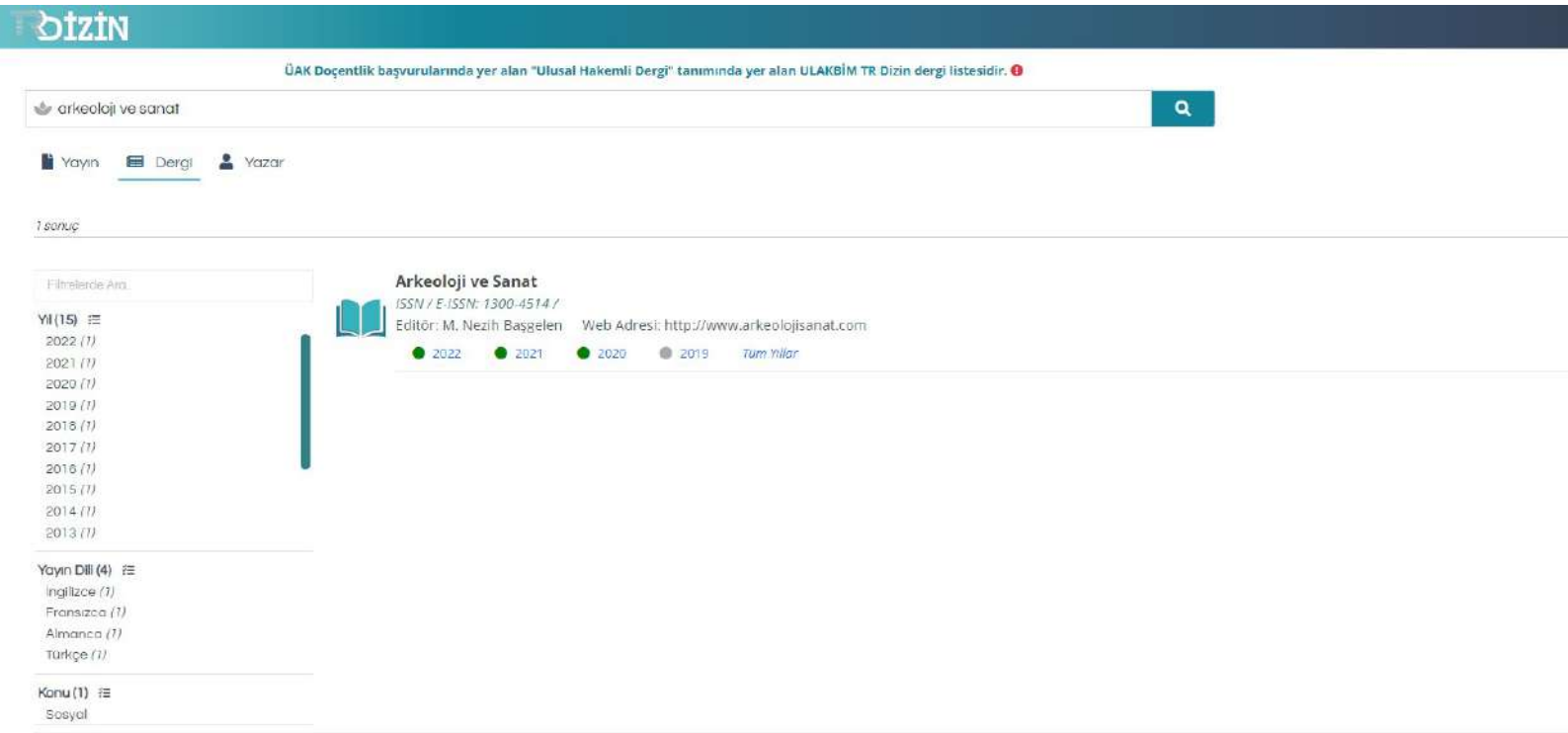
DİZİN
ÜAK Doçentlik başvurularında yer alan "Ulusal Hakemli Dergi" tanımında yer alan ULAKBİM TR Dizin dergi listesidir.
arkeoloji ve sanat
Yayın
Dergi
Yazar
1 sonuç
Filtrelerde Ara
Yıl (15)
2022 (1)
2021 (1)
2020 (1)
2019 (1)
2018 (1)
2017 (1)
2016 (1)
2015 (1)
2014 (1)
2013 (1)
Yayın Dili (4)
İngilizce (1)
Fransızca (1)
Almanca (1)
Türkçe (1)
Konu (1)
Sosyal
Arkeoloji ve Sanat
ISSN / E-ISSN: 1300-4514 /
Editör: M. Nezih Başgelen
Web Adresi: http://www.arkeolojisanat.com
2022
2021
2020
2019
Tüm Yıllar

Journal of Archaeology & Art

Arkeoloji ve Sanat

171: Eylül-Aralık 2022

BONCUKLU TARLA GÜNEYDOĞU ALANI KAZILARI GD 4 YAPISI "TAŞ TEPELER" PROJESİNİN DOĞUDAKİ SINIR YERLEŞMESİ SEFERTEPE

ISSN 1300–4514

Journal of Archaeology & Art
Arkeoloji ve Sanat
171: Eylül-Aralık 2022

Arkeoloji Sanat Yay. Tur. San. Tic. Ltd. Şti. adına
Sahibi ve yayın yönetmeni M. Nezih Başgelen
Sorumlu yazıişleri müdürü M. Nezih Başgelen
İdari yönetim Sema Başgelen
Editör M. Nezih Başgelen
Editör yardımcısı Özgür Yılmaz
Uygulama Serdar Kıran

Arkeoloji ve Sanat Dergisi, TÜBİTAK ULAKBİM tarafından taranan hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazılardaki her türlü görüş ve düşüncelerin, bilimsel değerlendirmeler ve eleştirilerin yasal sorumluluğu yazarlarına aittir. Arkeoloji ve Sanat Dergisi/Yayınları bunlardan herhangi bir sorumluluk kabul etmez. Yazı ve her türlü görsel malzemenin her türlü yayın hakkı saklıdır. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Yönetim yeri ve yazışma adresi
Hayriye Cad. Cezayir Sok. Mateo Mratoviç Apt.
No: 5/2 Beyoğlu–İstanbul
Tel.: (0 212) 293 03 78 (pbx)
Faks: (0 212) 245 68 77

İstanbul satış mağazası
ArkeoPera Kitabevi
Yeniçarşı Cad. No: 66/A 34433
Galatasaray–Beyoğlu–İstanbul
Tel.: (0 212) 249 92 26

Makale yazım ve yayımlama ilkeleri
web sayfamızda yer almaktadır.
www.arkeolojisanat.com
info@arkeolojisanat.com
dergi@arkeolojisanat.com

Yayın türü Uluslararası süreli yayın

ISSN 1300-4514

Baskı Printcenter
Sultan Selim Mah. Libadeyi Sok.
No: 3/4. Levent-İstanbul

"Ancak, memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler hâlinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hâle gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır."

Gazi Mustafa Kemal

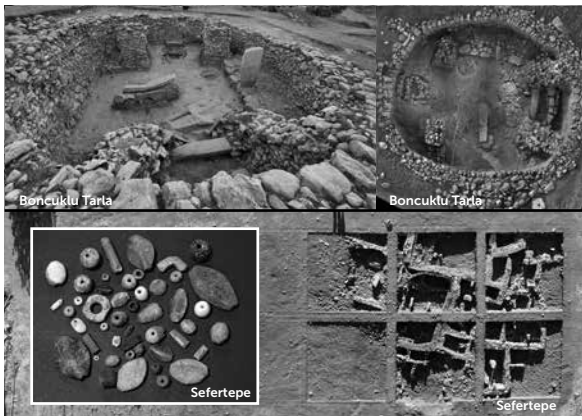

Kapak resmi: Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Kazıları
"Taş Tepeler" Projesinin Doğudaki Sınır Yerleşmesi Sefertepe

İÇİNDEKİLER

1 **Ergül Kodaş – Yunus Çiftçi – Kazım Özkan – Çağdaş Erdem – Onur Dinç**
Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Kazıları: GD 4 Yapısı

13 **Emre Güldoğan – Celal Uludağ**
"Taş Tepeler" Projesinin Doğudaki Sınır Yerleşmesi Sefertepe: İlk Sonuçlar

27 **Orhan Ayaz**
The Role of Taboo in the Construction of Neolithic Communities
(Göbekli Tepe Neolithic Cultural Region)

37 **Orkun Hamza Kayci**
Kilikya'nın Tarihöncesi Dönemleri

47 **Esra Kaçmaz Levent – Hakkı Öztoprak – Mahmut Aydın**
Siirt Başur Höyük Kazısı Mezar Yapılarından Ele Geçen Metal Eserlerin Arkeometrik Yönden İncelenmesi

59 **Asuman Kapuci – Umut Kapuci**
Seyitömer Höyük Buluntusu *Terrakotta* Oyuncaklar: Temsil ve Sembol

67 **Esengül Akıncı Öztürk**
Pers İmparatorluğu'nda Hediyeleşme Geleneği ve Akhaimenid İdeoloji

75 **Rukiye Satan Sönmez – Mustafa Kolağasıoğlu – Bahattin Çelik**
Ordu'da Ele Geçen Bir Balbal Heykeli

81 **Hasan Öztürk**
Parion'dan Odrys Kralı Hebryzelmis'e Ait Bronz Bir Sikke

93 **Yusuf Albayrak – Oktay Keskin**
Edessa Mozaiklerinde Hayvan Tasvirleri

107 **Ali Özkan**
Küçük Menderes Nehri'nin Antik Kent ve Kırsal Yerleşimler ile İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

121 **Cana Vilken Çoraklı**
Seneca'nın *Naturales Quaestiones* Adlı Eserinde Depremler

127 **Savaş Altun**
Bir Grup Tunç Hayvan Figürininin Değerlendirilmesi

141 **Füsun Tülek – Serkan Gedük**
Tarihî Süreçte Hereke Limanı ve Kalesi: Kazılar ve Mimari Araştırmalar

151 **Gizem Öncelen**
Kapadokya Bizans Kiliselerinde "Kudüs'e Giriş" İkonografisi

161 **Ülkü Kara**
İstanbul Yakınlardan Dipinto Yazılı Bir Çini Kaplama Pano Parçası Üzerine

167 **Nergis Ataç**
Cross-Cultural Influences on Architecture: Christian Anatolian, Caucasian and Seljuk

181 **Emine Sökmen Adalı**
Geç Osmanlı Dönemi Resmî Yazışmalarında Ankara Augustus Tapınağı

189 **İ. Banu Doğan**
İnsan Olan Kişiler, İnsan Olmayan Kişiler: Doğa ve Kültür Ayrımı Üzerine Düşünceler

Haber - Yorum - Yeni Görüş - Gözlem

197 **Görkem Utku Alparslan**
Sanat Eleştirisinde İkonoloji Metodu ve Kant Estetiği Üzerine

199 **Nezih Başgelen**
Karabel Kaya Anıtı Tahribi

Ordu'da Ele Geçen Bir Balbal Heykeli

Rukiye Satan Sönmez – Mustafa Kolağasıoğlu – Bahattin Çelik

Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun/TURKİYE. Orcid no: 0000-0002-1948-4338, rkystnsnmz@gmail.com – Ordu Müzesi Müdürü, Ordu Müze Müdürlüğü, Selimiye Mah. Taşocak Cad. No.22 Altınordu, Ordu/TURKİYE. Orcid no: 0000-0002-6019-771X, mustafakolagasioglu@gmail.com – Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Böl. Ankara/TURKİYE. Orcid no: 0000-0003-2630-3379, bcelik@aybu.edu.tr

A BALBAL STATUE UNCOVERED FROM ORDU

Abstract

Various communities has settled in the Black Sea Region since prehistoric times, including the Scythians. The roots of the Scythians extend back to the Central Asia, and the notion that the Scythians were in fact a Turkish tribe is widely recognized by the Turkish world. The Scythians further expanded their territories into the Anatolia as well. In particular, the Black Sea and the Central Anatolia regions feature traces that point to the presence of the Scythians intensively. The presence of the Scythians in Anatolia is evidenced by the texts written by the ancient authors and by the archaeological finds unearthed. The archaeological materials discovered in the Black Sea region further concretize the presence of this nation in the region. The archaeological finds pertaining to the Scythians were unearthed in Ordu and the surrounding region throughout various parts of the province. Balbal statue on exhibition in Ordu museum today may be considered to be the most important find from this culture. Balbal Statue was discovered and unearthed during road construction works carried out in 2010 between Gerce Quarter and Pelitli Quarter in Altınordu District of Ordu Province. Carved from limestone, the statue was delivered to the security unit in charge by the headman of Pelitli Village at that time, and the artifact was handed over to the museum by the concerned Gendarmerie Command. This study shall provide the definition of the statue and dwell on the substantial archaeological data related to traces of the Turkish communities in the region.

Keywords: Ordu, Balbal Statue, Black Sea Region, Scythians, Turkish, Central Asia.

Öz

Karadeniz Bölgesi tarihöncesi çağlardan itibaren birçok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Bu topluluklardan biri de İskitlerdir. İskitler Orta Asya kökenli bir topluluk olup onların Türk olduğu görüşü Türk dünyasında kabul görmektedir. İskitlerin yayıldığı coğrafya içinde Anadolu da bulunmaktadır. Özellikle Karadeniz ve Orta Anadolu'da İskitlerin izleri yoğun olarak görülmektedir. Onların Anadolu'daki izlerini İlk Çağ yazarlarından ve arkeolojik buluntulardan takip edebilmekteyiz. Karadeniz Bölgesi'nde arkeolojik materyaller onların bölgedeki varlığını daha somut hâle getirmektedir. Ordu ve çevresinde ele geçirilen İskitlere ait arkeolojik malzemeler, ilin çeşitli kesimlerinde bulunmaktadır. Onlar arasında belki de en kıymetlisi ise bugün Ordu Müzesi'nde sergilenen balbaldır. Bu balbal, Ordu İli, Altınordu İlçesi, Gerce Mahallesi ile Pelitli Mahallesi arasında 2010 yılında gerçekleştirilen yol çalışmaları sırasında bulunmuştur. Heykel kireçtaşından yapılmış olup Pelitli Köyü'nün o dönemdeki muhtarınca sorumlu güvenlik birimine teslim edilmiş, söz konusu eser ilgili Jandarma Komutanlığınca müzeye getirilmiştir. Bu çalışmada, heykelin tanımı yapılacak ve bölgedeki Türk izleri ile ilgili somut arkeolojik veriler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ordu, Balbal Heykeli, Karadeniz Bölgesi, İskitler, Türk, Orta Asya.

* Araştırma. Makale geliş tarihi: 28.10.2022; Makale kabul tarihi: 07.11.2022

Giriş

Karadeniz Bölgesi tarihöncesi dönemlerden itibaren pek çok topluluğun yerleştiği bir alandır. Bu topluluklar hakkında gerek mitolojik gerek arkeolojik gerekse tarihi kaynaklardan pek çok bilgi elde etmek mümkündür. Bunlar içinde yer alan arkeolojik kaynaklar tarihi metinlerde yer alan bilgilerin somutlaştırılması anlamında büyük öneme sahiptir. Elde edilen arkeolojik buluntular ile tarihçilerin yazdığı şeyler örtüşürse verdikleri bilginin kıymeti çok daha fazla artar. Karadeniz Bölgesi'nin otokton halklarının kim olduğu, bölgenin yerleşim tarihinin gelişimi, bölgedeki toplulukların uygarlık tarihine katkıları gibi pek çok konu arkeolojik buluntularla gözlemlenebilir. Ancak yakın döneme kadar bölgenin uygarlık tarihini kolonicilerle birlikte başlatan yaygın bir tarih görüşü vardı. Hâliyle bölgenin medeniyet tarihi de onlarla birlikte başlatılır. Yörede arkeolojik çalışmalar arttıkça ve buluntular çoğaldıkça bu yaygın tarih görüşünün gerçekleri yansıtmadığı da ortaya çıktı.

Karadeniz Bölgesi pek çok topluluğa yurt olmuş bir bölgedir. İskitler de bunlardan biridir. Bunlar arasında en eski bilinenler Persler, Hititler, Kaşkalar gibi topluluklardır. Ardından MÖ 8. yüzyılda Kimmerler, MÖ 7. yüzyılda da onları takip ederek İskitler bölgeye gelmişlerdir. Son iki topluluk bölgeye göç eden unsurlar olarak bilinmektedir. İskitler eski çağ tarihinin en çok tartışılan topluluklarından biridir. Onların Orta Asya'dan Hindistan'a, Karadeniz'in kuzeyi ile Doğu Avrupa'dan İran ve Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olması pek çok kaynakta yer almalarına zemin hazırlamıştır. Hâliyle Farsça, Hintçe, Asurca, Grekçe, Ermenice ve Urartuca gibi pek çok farklı dilde hazırlanan kaynaklar da İskitlerden bahsetmektedir (Tellioğlu 2004: 25). Bu bilgiler bir araya getirildiğinde İskitlerin kökeni, inanışları, günlük yaşam tarzları vb. konularda farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Bazı Türk tarihçiler de mevcut bilgi ve belgeleri değerlendirerek İskitleri Türk olarak kabul etmektedir (Durmuş 1993; Memiş 1987; Ağasioğlu Celilov 2006; Özcan 2016; Çeşmeli 2017; Tarhan 1969). Azerbaycan ve Kazakistan'daki bilim insanları da benzer görüşlere sahipler. Hatta Esik kurganında ortaya çıkan ve İskit dönemine tarihlendirilen Altın Elbiseli Adam, Kazakistan'ın resmî milli sembollerinden biri hâline gelmiştir. Ancak dünyadaki genel kanaat bu yönde değildir. İskitler ile Türklerin benzerliğine dair arkeolojik ve tarihi buluntuları dikkate almayan tarihçiler, İskitlerin İrani ya da Slav olduğu yönündeki görüşlerinde ısrar etmektedirler. Eğer özellikle son elde edilen arkeolojik buluntuları göz önünde bulundursalar bakış açıları değişecek ve bu zamana kadar olan anlayışlarını değiştirmek zorunda kalacaklardır.

İskitlerin izini en eski takip edebildiğimiz yer Orta Asya'dır. Hunlar İskitleri sıkıştırınca onlar da Kimmerleri yerlerinden etmiş ve batıya doğru büyük bir göç başlamıştır (Minns 1970: 187). Kaynaklar onların MÖ 750 - 700 tarihleri arasında Güney Rusya'da olduğunu yazarlar (Grousset 1980: 26). MÖ 7. yüzyılda ise Azak Denizi ve çevresi, Kırım ile Don Nehri'nden Tuna'ya kadar olan sahaya yayılmışlardır (Kurat 1992: 7). Bunlardan bir grup ise Kimmerleri takip ederek Güney Kafkasya ve Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'ya gelen grubun bir bölümü Karadeniz Bölgesi'ne yerleşerek bölgenin sakinleri arasındaki yerini alacaktır. Karadeniz Bölgesi'ne yerleşen İskitler hakkında Grek ve Romalı tarihçiler başta olmak üzere Ermeni kaynaklarında da çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Böylece Urartu ve Asur kaynaklarındaki bilgiler tamamlanarak onların Doğu Anadolu'dan Karadeniz'e ulaşmalarıyla ilgili bilgiler tamamlanmış olur. Biz Herodotos'un Strabon ve Plinius'un verdiği bilgilerden İskitlerin Karadeniz sahilindeki yayılma alanlarını, hatta kabile isimlerini bile öğrenme imkânına sahip olduk (Pliny, C. II; Strabon XII,I-II-III). Ksenophon'dan anlaşıldığı kadarıyla MÖ 5. yüzyıl sonlarında Karadeniz Bölgesi'nde İskit varlığı hâlâ devam etmekteydi. Özellikle Herodotos onların gelenekleri ve yaşam tarzlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi verirken, Ksenophon da yaşadıkları yerlerle ilgili olarak etraflıca bilgi vermektedir (Ksenophon, *Anabasis*). Bununla birlikte bizim onların Karadeniz Bölgesi'ndeki etkilerini daha ayrıntılı anlayabilmemiz için arkeolojik malzemeye ihtiyacımız vardı. Karadeniz Bölgesi'nde bugüne kadar yapılan arkeolojik çalışmalar bölge tarihini tamamen aydınlatmaya yetecek nitelikte değildi.

Bu zamana kadar yapılan çalışmalar hep belirli merkezler üzerinde yoğunlaşmıştır. Samsun ve Bayburt'ta yapılan kazılar bunun örnekleridir (Kökten vd. 1945: 365-395; Kökten 1944a: 659-680; Kökten 1944b: 465-486; Özsait 2000). Ancak Karadeniz'in kuzeyinde yapılan kapsamlı araştırmalar İskitlerin bölgedeki varlığıyla ilgili çok önemli ve ayrıntılı bilgiler edinmemizi sağladı. Bu çalışmalar sayesinde Berezan, Olbia, Cherson, Dinyester, Histria, Phanagoria vb. şehirlerdeki İskitlere ait malzemeler onların bölgenin uygarlık tarihinde nasıl bir yer edindiğini gözler önüne serdi (Lordkipanidzé ve Lévêque 1990; Tsetskhladze 2001). Bu çalış-

malardan elde edilen bilgilerle İskitlerin yaşadığı şehirlerin yeniden canlandırılması yapılabildi. Ancak benzer çalışmalar Karadeniz'in güney kıyılarında yapılmadığı için İskitlerle ilgili olarak bu tür ayrıntılı değerlendirmeler yapmak mümkün değildir.

Karadeniz Bölgesi'nde bulunan kaya resimleri, damgalar, balballar ve ok uçları gibi malzemeler, İskitler döneminden itibaren bölgedeki Türk yerleşimine ait somut veriler olarak kayıtlara geçmiştir (Özgül 2021: 781-818; Günaşdı ve Bingöl 2022). Bunlardan Ordu İli Mesudiye İlçesi Esatlı Köyü'ndeki kaya resimleri ilk önemli buluntudur. Farklı dönemlerden hatta farklı kültürlerden izler bulunan bu alan için tam bir tarihlendirme yapmak mümkün değildir. Latin ve Grek yazısının yanında runik Türk alfabesi ya da Orhun alfabesi olarak bilinen alfabe ile hazırlanmış üç satırlık yazı ilk çağda bölgeye yerleşen Türklerle ilgili en eski izlerdendir. Servet Somuncuoğlu tarafından bulunan ve Cengiz Saltoğlu tarafından okunan bu yazıdaki harflerin Türk runiği olduğu çok açıktır. Aynı alanda bulunan uçan at figürü insanın geldiği evrene geri dönme duygusunu ifade etmektedir ve Türk mitolojisinde önemli bir yer tutar. Bu resimlerin birebir örneği 8000 km doğudaki Altay Dağları, Kalbaktaş bölgesinde de bulunmaktadır (Somuncuoğlu 2008: 485).

Samsun'un Terme İlçesi Ambartepe Köyü ile Salıpazarı İlçesi'nin Yeşilköy ve Çağlayan mahallelerinde bulunan kaya yazıt ve damgaları bölgedeki en eski Türk izleri olarak kabul edilir. Yeşilköy Mahallesi'ndeki damga ve runik yazıtlar dört ayrı taş üzerinde işlenmiş olup ölü gömme kültü, defin adetleri ve inanç ritüelleri ile ilgilidir. Orhun Yenisey ve diğer Türk runik yazıtlarıyla büyük benzerlik gösterir. Aynı yerde bulunan damgalar içinde de ok ve dağ keçisi damgası Türklere ait olup bunlardan ilki ölen bir kişinin günahsız olarak tanrıya ulaştığını göstermektedir. Bu damgada ayrıca gök tanrıyı ifade eden ayın sembolü olan bir karakter de bulunmaktadır. Mahalledeki Murat Uşağı Sokağı'ndaki yazıtta ise adak taşı ve Tengri damgaları açıkça görülebilir. Terme Ambartepe'deki Tellipınar Mahallesi'ndeki yazıt Kervansaray Camisi'nin bahçesinde yer almaktadır. Taş üzerinde Uç-at kişi damgası olup "gök Tengriye atıldı" ya da "uçtu yükseldi" gibi bir anlama gelmektedir (Yılmaz 2018).

Samsun Lâdik ile Amasya Taşova ve Gümüşhacıköy İmirler'deki kurganlarda MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen İskit tunç ok uçları bulunmuştur (Atasoy 1997: 19). Arkeolog Oktay Hacıoğlu 2015 yılında Artvin Yusufeli İlçesi'ne bağlı Alanbaşı Köyü Savangil Mezrası'nda piktogram[1] bulmuş ve runik alfabeye geçiş öncesinde kullanılan damgalara çok benzeyen bu yazının günümüzden 2000 ila 4000 yıl öncesine ait bir dua metni olduğunu ifade etmiştir. Hacıoğlu ayrıca, buradan yaklaşık 15 km uzaklıktaki Artvin Arhavi'de bulunan 2600 m yüksekliğindeki Demir kapı yaylasında 100 kadar kaya resmi de bulmuştur. Ural Altay bölgesindeki kaya resimleriyle birebir aynı olan bu kaya resimleri bölgenin önemli bir ibadet alanı olduğunu göstermektedir[2].

Ordu'da Ele Geçen Balbal Heykeli

Ordu İli, Altınordu İlçesi, Gerce Mahallesi ile Pelitli Mahallesi arasında 2010 yılında gerçekleştirilen yol çalışmaları sırasında bir balbal (insan biçimli taş heykel) bulunmuştur (Res. 1); dönemin Pelitli Köyü muhtarlığı tarafından bölgenin güvenlik birimlerine teslim edilmiş, oradan da Ordu Müzesi'ne getirilmiştir[3]. A-460 Müze Envanter Numarası ile kayıt altına alınan balbal heykeli, yaklaşık 44.5 cm yüksekliğinde, 18 cm genişliğinde ve 14 cm kalınlığındadır. Baş kısmının çapı yaklaşık 54 cm'dir. Alt kısmı yapılmamış olan balbal heykelinin taban kısmında 8.5 x 7.2 x 2.6 cm boyutlarında dörtgen şeklinde bir oyuk bulunmaktadır. Bu oyuğun yapılmış olması, muhtemelen balbal heykelinin bir kaideye oturtulmuş olduğunu göstermektedir.

Res. 1: Ordu'da ele geçmiş balbal heykelinin cepheden görünümü.

Ordu Müzesi'nde yer alan balbal heykelinin gövde bölümü dörtgen kesitlidir. Heykelin gövde kısmına baktığımızda, iki kolunun yapılmış olduğu ve bu kolların sadece cepheden tasvir edildiği

Res. 2: Balbal heykelinin yandan görünümü.

Res. 3: Balbal heykelinin arkadan görünümü.

Res. 4: Balbal heykelinin yandan detay görünümü.

Res. 5: Balbal heykelinin alttan görünümü.

görülmektedir. Kolların boyutları gövde ile orantılıdır. Yaklaşık 85 derecelik açıyla açılmış olan sağ koluyla elinde bir kadeh tutmaktadır. Yaklaşık 90 derecelik bir açı ile açılmış olan sol eliyle ise muhtemelen kemerini tutmaktadır. Her iki el tasvirinde parmaklar eksik olup sadece ikişer parmak şeklinde yapılmıştır.

Heykelin baş kısmına baktığımızda gövdeye boyun kısmı yapılmadan oturtulmuş ve gövdeye oranla oldukça büyük yapılmış olduğu görülmektedir. Baş, tam olarak yuvarlak yapılmış, göz çukurları başka bir taş yerleştirmek için oyulmuştur. Ayrıca her iki kulak, ağız ve burun belirgin olarak yapılmışlardır. Burun kısmı günümüze kadar korunamamış ancak kırık kısmının izleri görülmektedir. Yüz kısmına baktığımızda yuvarlak bir yüzün tasvir edildiği, çene bölümünün yüz ile orantılı olduğu ve gözlerin birbirine yakın yapılmış olduğu görülmektedir.

Ordu'da bulunmuş olan balbal heykelinin işçiliğine bakıldığında ise son derece kaba bir işçilikle yapılmış olduğu, yontu aleti izlerinin hâlen heykel üzerinde yer aldığı görülmektedir (Res. 2). Heykelin yerel ustalar tarafından yapıldığı ve daha çok bir taşra üslubu özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Göz kısımlarının, farklı renklerde taşların yerleştirilmesi için oyuk olarak yapılmış olması, Demir Çağı'nın bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da heykelin Orta Asya'daki benzerlerine göre geç dönemde değil de Erken Demir Çağı'nda yapılmış olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Bu heykel bir balbal heykelinde bulunması gereken tüm unsurları taşımaktadır. Özellikle kolların duruş şekline bakıldığında sağ eliyle bir kadehi, sol eliyle kemerini tutması, baş ve gövde arasında boynun yapılmamış olması, baş kısmının gövdeye oranla büyük olması, bu heykelin bir balbal heykeli olduğunu belirgin bir şekilde göstermektedir (Res. 3-5).

Ordu'da bulunmuş olan balbal heykeli sayesinde, Karadeniz ve çevresinde varlığını bildiğimiz İskitler, somut ve arkeolojik bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu arkeolojik malzeme, erken dönemlerde Orta Asya unsurlarının bölgede var olduğunu kanıtlamaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak İskitler Orta ve Doğu Karadeniz'e yerleşen topluluklardan biri olarak tarihte yerini almıştır. İskitlerle ilgili olarak tarih kaynaklarında var olan bilgilerden biz onların Orta Asya'dan Karadeniz Bölgesi'ne kadar olan göçlerini takip edebilmekteyiz. Aynı şekilde özellikle Grek kaynaklarından batıda Sinop'tan doğuda Batum'a kadar uzanan sahil şeridine hâkim olduklarını öğrenebilmekteyiz. Ancak aynı kaynaklardan hâkim oldukları bu sahanın hangi kesimlerine yerleştiklerini ayrıntısıyla tespit etmemiz çok mümkün değildir. Yine aynı kaynaklardan İskitlerin kökeni hakkında da çok ayrıntılı bilgi elde etmek mümkün

olamamaktadır. Bu konulardaki bilgi eksikliğimiz arkeolojik buluntulardan elde ettiğimiz sonuçlarla kapatılacaktır.

Günümüze kadar yapılan arkeolojik çalışmalarla Samsun, Amasya, Ordu ve Artvin'de İskitlere ait çeşitli buluntular ortaya çıkmıştır. Bunlardan elde edilen bilgilere göre İskitlerin yerleştiği yerleri daha somut bir biçimde tespit edebiliyoruz. Onlarla ilgili buluntuların daha çok Canik ve Doğu Karadeniz Sıra Dağlarının çevresinde olması, geleneksel bozkır yerleşme tercihlerini buraya da taşıdıklarını gösterir. Sahil kıyısında hayvancılık yapamayacakları için daha yüksek bölgelere yerleşmiş olmalılar. Aynı şekilde nemli havayı çok sevmemeleri onları bu bölgelerde yerleşmeye yönlendirmiş olmalıdır. Nihayetinde konargöçer olmaları ve hayvancılıkla geçinmeleri de söz konusu bölgelere yerleşmelerine zemin hazırlamıştır.

İskitlere ait olduğu düşünülen kaya yazıtları ve damgaları ilk ortaya çıktığı coğrafya bize Orta Asya kültürünün onlar vasıtasıyla Karadeniz Bölgesi'ne taşındığını göstermektedir. Kazakistan'ın Esik kasabasındaki Altın Elbiseli Adam kurganında ortaya çıkan runik harfli yazıların ya da Orhun bölgesindeki kaya resimlerinin aynısının Ordu'da, Samsun'da ya da Artvin'de de görülmesi Türk kültürünün yaygınlık kazanmasıyla ilgili çarpıcı bir örneklerdir.

Bu makalenin yazılmasına neden olan Ordu'da bulunmuş balbal heykeli, İskitlerin Karadeniz Bölgesi'nde yaşamış olduklarına dair önemli kanıtlardan biridir. Ordu İli'nin Gerce ile Pelitli Mahallesi arasında bir yol çalışması esnasında bulunan bu balbal heykeli, Karadeniz Bölgesi'nde ele geçen diğer İskit buluntularına ek olarak ele geçmiş karakteristik özelliklere sahip bir İskit balbalıdır. Bu balbalın, aynı yerde kazılar yapıldığı takdirde benzerleri de ortaya çıkartılacaktır. Stil özelliklerine bakılarak bu balbal heykelinin MÖ 1. binyıl başlarına tarihlendirilmesi gerekir.

NOTLAR

[1] Sembollerle ifade edilen resim yazı, motif veya figürlerdir.

[2] https://www.milliyet.com.tr/gundem/turk-tarihini-degistirecek-kesif-2069120; https://www.karar.com/on-turklerin-kullandigi-tamga-yazisi-bulunmus-olabilir-15791.

[3] 08.07.2014 tarihli, 460 nolu Ordu Müzesi Eser Envanter Fişine kayıtlıdır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Herodotus, *Herodot Tarihi*. (çev. M. Ökmen), İstanbul 1991.

Ksenophon, *Anabasis.* (nşr. T. Gökcöl), İstanbul 1984.

Pliny, *Natural History*, C. II. (çev. H. Rackham), London 1947.

Strabon, *Coğrafya*, Kitap XII, Bölüm I-II-III. (çev. A. Pekman), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1969.

Modern Kaynaklar

Ağasioğlu Celilov, F. 2006. *Qədim Türk Eli Saqa-Qamər Boyları*. Baki.

Allen, W. E. D. 1971. *A History of the Georgian People*. Routledge, London.

Alp, S. 2002. *Hitit Çağında Anadolu*. TÜBİTAK, Ankara.

Atasoy, S. 1997. *Amisos, Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent*. Samsun.

Aytekin, O. 1999. "Artvin-Yusufeli'nde Prehistorik Bir Mağara ve Runik Yazıtı", *Tarih ve Medeniyet* 61: 70-72.

Çeşmeli, İ. 2017. *İskitler, Hunlar ve Göktürkler'de Din ve Sanat*. Cinius Yayınları, İstanbul.

Drews, R. 1991. "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", (nşr. Ö. Çapar), *Tarih Araştırmaları Dergisi* XV/26: 303-327.

Durmuş, İ. 1993. *İskitler (Sakalar)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Emir, O. 2011. *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi.* Serander Yayınları, Trabzon.

Fallmerayer, J. P. 2011. *Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi.* (nşr. A. C. Eren vd.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Finlay, G. 1854. *History of the Byzantine and Greek Empires*, C. II. Nabu Press, London.

Grousset, R. 1980. *Bozkır İmparatorluğu.* (çev. M. R. Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Günaşdı, Y. ve B. Bingöl 2022. "Rize Müzesinde Bulunan Bir Grup İskit Tipi Ok Ucu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 55: 229-255.

Işık, A. 2011. *Antik Kaynaklara Göre Karadeniz Bölgesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Koromila, M. 1991. *The Greeks in the Black Sea*. Centre for Hermeneutical, Athens.

Kökten, K. 1944a. "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten* VIII/32: 659-680.

Kökten, K. 1944b. "Kuzeydoğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri", *AÜDTCFD* III/5: 465-486.

Kökten, K., N. Özgüç ve T. Özgüç 1945. "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten* IX/35: 365-395.

Kurat, A. N. 1992. *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Türk Tarih Kurumu Basimevi, Ankara.

Lordkipanidzé, O.-P. ve O. Lévêque 1990. *Le Pont-Euxin vu par les Grecs Sources écrites et Archéologie: Symposium de Vani (Colchide)*. PUFC, Paris.

Maksimova, M. I. 1951. "Hittites in the Black Sea Region", *Journal of Near Eastern Studies* 10/2: 74-81.

Memiş, E. 1987. *İskit'lerin Tarihi*. Selçuk Üniversitesi, Konya.

Miller, W. 1968. *Trebizond The Last Greek Empire*. Argonaut Inc., Amsterdam.

Minns, E. H. 1970. "The Scythiens and Northern Nomads", *The Cambridge Ancient History* III: 187-205.

Murat, L. 2016. *Anadolu'da Kaskalar.* Hel Yayıncılık, Ankara.

Özcan, E. S. 2016. *Kültür Tarihi Açısından İskit-Türk Aynılığı*. Selenge Yayınları, İstanbul.

Özgül, O. 2021. "Artvin Arılı (Demirkapı) Yaylası Kaya Resimleri", *Belleten* 85/304: 781-818.

Özsait, M. 2000. "Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırmaları", O. Belli (yay.) *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*: 335-341. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Pehlivan, M. 1991. "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2: 27-50.

Somuncuoğlu, S. 2008. *Sibirya'dan Anadolu'ya Taştaki Türkler*. At Ok Yayınları, İstanbul.

Tarhan, T. 1969. "İskitler'in Dini İnanç ve Adetleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* XXIII: 145-180.

Tellioğlu, İ. 2004. *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*. Serander Yay., Trabzon.

Tsetskhladze, G. R. 1998. *The Greek Colonisation of the Black Sea Area*. F. Steiner, Stuttgart.

Tsetskhladze, G. R. 2001. *North Pontic Archaeology*. Brill Academic Publishers, Leiden.

Wolf, C. 2000. *Medeia-Sesler.* (çev. T. Kurultay), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, E. 2018. "Samsun'da Taş-Pişmiş Toprak ve Ahşap Üzerinde Görülen Tamga ve Türk Runik Yazı Örnekleri", *Amisos* 3/4: 263-268.

Zehiroğlu, A. M. 2000. *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*. Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.